

Tomasz Kossut

Sprawozdanie z otwartych posiedzeń Katedry Logiki ATK w roku akadem. 1983/84

Studia Philosophiae Christianae 21/1, 149-152

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

1. Dzieło Tomasza z Erfurtu było najpopularniejszym z dzieł modystycznych w środkowej Europie.

2. Nasz Autor nauczał w Erfurcie, w szkołach, które odegrały wielką rolę w kształtowaniu się semiotyki średniowiecznej.

3. W Erfurcie, w czasach Tomasza doszło do pierwszych dyskusji i kontrowersji między nominalizmem z J. Aurifabrem na czele a modystami, którym przewodził Tomasz i Heinrich von Sonneborn.

4. Trzeci rozdział pracy⁸¹ J. Aurifabra *Nominativo hic magister* poświęcony jest krytyce Tomasza z Erfurtu. Cytowane są tam *expressis verbis* fragmenty z *De modis significandi sive grammatica speculativa*.

5. Tomasz z Erfurtu był ostatnim „prawdziwym” modystą. Jego następcy, pod wpływem ataku nominalistów, odejdą od oryginalnych idei modystycznych, często rezygnując z typowo modystycznej terminologii.

Wydaje się, iż wyżej przytoczone fakty i stwierdzenia dobitnie przemawiają za potrzebą analizy teorii Tomasza z Erfurtu, która nie została opracowana syntetycznie i systematycznie.

Jeżeli chodzi o literaturę polską w tej dziedzinie, to należy stwierdzić, że poza dwoma pracami R. Gansińca⁸² nie istnieje żadna inna praca badająca zagadnienia gramatyki spekulatywnej. Tę lukę w polskiej literaturze próbuje częściowo wypełnić powyższy artykuł, sygnalizując przynajmniej potrzebę badań.

TOMASZ KOSSUT

SPRAWOZDANIE Z OTWARTYCH POSIEDZEŃ KATEDRY LOGIKI ATK W ROKU AKADEM. 1983/84

17 listopada odbyło się VII otwarte zebranie Katedry Logiki ATK otwierające cykl posiedzeń w roku akademickim 1983/84. Podobnie jak w roku poprzednim mgrowi Tomaszowi Olszewskiemu powierzono informowanie uczestników o nowościach wydawniczych z zakresu logiki, a mgrowi Tomaszowi Kossutowi — funkcję sekretarza Katedry. Zebranie zostało poświęcone w całości problematyce teodycealnej. Głównym jego punktem był obszerny referat nt. *Racja, dostateczna racja, Byt Konieczny* wygłoszony przez doc. dr hab. Edwarda Nieznańskiego. Na wstępie kierownik Katedry przedstawił słuchaczom różne rozumienia analizy logicznej i formalizacji oraz ich zalety: określonosc pojęć i zasadność twierdzeń. W pierwszym punkcie, po wyjaśnieniu pojęć racji i przyczyny bytu referujący pokazał, jak wywodząca się od Arystotelesa tradycyjna filozofia korzystając z zasady racji bytu i zasady niezachodzenia regresu otrzymywała istnienie Bytu Koniecznego. Następnie wykorzystując zasadę podmiotu bytu i de-

⁸¹ Chodzi o *Determinatio contra modos significandi* zawarte J. Pinborg, *Die Entwicklung der Sprachtheorie im Mittelalter*, Kopenhagen 1967.

⁸² R. Gansiniec, *Modi significandi*, *Myśl filozoficzna* 6(1956) 80—115; R. Gansiniec, *Metryficala Marka z Opatowa i traktaty gramatyczne XIV i XV wieku*, Wrocław 1960.

finicję substancji dokonał analizy wprowadzonego przez G. W. Leibniza pojęcia dostatecznej racji bytu. Dodatkowo doc. Nieznański zinterpretował w aspekcie ekstensjonalnym dostateczną rację jako element minimalny z pętlą w stosunku racji istnienia. Drugą część rozważań zamknął przejęty przez tomizm dowód Leibniza na istnienie substancjalnego Bytu Koniecznego oparty na zasadzie dostatecznej racji bytu. W punkcie trzecim doc. Nieznański zaprezentował dwie własne interpretacje dostatecznej racji jako zbioru bytów. Obie prowadzą do wykazania istnienia Bytu Koniecznego, przy czym druga z nich przy rozumieniu kolektywnym tego zbioru pozwala udowodnić jedność Bytu Koniecznego nazwanego przez referującego *totum reale*. Tym niemniej Byt Konieczny jako zbiór nie spełnia warunku substancjalności wymaganego przez zasadę podmiotu bytu. Ostatecznie spośród czterech przedstawionych rozwiązań daje się utrzymać jedynie pierwsze (pochodzące od Arystotelesa) i drugie (pochodzące od Leibniza). Na zakończenie podsumowując swoje wystąpienie i cały szereg szczegółowych problemów poruszonych w dyskusji przez ks. dr M. Bombika i mgra T. Olszewskiego doc. Nieznański zaznaczył, że nie było jego celem wierne przełożenie na język formalny określeń i twierdzeń Arystotelesa, Leibniza czy Tomasza. Zadanie, które sobie postawił to zbudowanie własnego, pretendującego do objęcia całości problematyki rozwiązania inspirowanego rozważaniami tych autorów.

VIII otwarte zebranie Katedry Logiki miało miejsce 15 grudnia. Przybyli na nie zaproszeni goście: doc. dr hab. Michał Tempczyk z Zakładu Filozofii Przyrodoznawstwa PAN oraz mgr Ryszard Miszczyński asystent w Politechnice Częstochowskiej, który wygłosił referat nt. *O podobieństwie teorii mnogości i tomizmu*. Na wstępie referujący przedstawił w aspekcie filozoficznym próby włączenia pojęcia nieskończoności do matematyki. Posłużyło to jako punkt wyjścia do zaprezentowania podobieństwa jakiego zdaniem mgra Miszczyńskiego zachodzi pomiędzy „paradoksem Boga i kamienia” a antynomią Russella. Przedstawiona analiza była jednak powierzchowna i całkowicie nieprzekonująca. W kolejnym punkcie referujący usiłował pokazać zbieżność języków prostej teorii typów oraz tomistycznej teorii analogii w ujęciu Mascala. Próba ta zakończyła się niepowodzeniem. Doc. Nieznański wykazał, iż mgr Miszczyński błędnie rozumie zasadę czystości typów. Kierownik Katedry przedstawił ponadto tomistyczną teorię analogii w płaszczyźnie esencjalnej i egzystencjalnej wskazując, że zawiera ona znacznie większe możliwości interpretacyjne niż teoria Mascala. Natomiast mgr T. Kossut zakwestionował i obalił przykład podany przez referującego dotyczący podobieństwa warunku Cauchy’ego zbieżności ciągu liczb wymiernych oraz sposobu orzekania o Bogu proponowanego przez Mascala. Niepokój wśród słuchaczy wzbudziło także używanie przez mgra Miszczyńskiego języka arytmetyki w stosunku do wyrażań języka naturalnego, co maskując błędy stwarzało pozory naukowej ścisłości. Po krótkiej dyskusji referujący oraz jego opiekun naukowy doc. Tempczyk zgodzili się ze wszystkimi wysuniętymi zarzutami. Na zakończenie przybyli goście i kierownik Katedry Logiki wyrazili zadowolenie z odbytego spotkania i zapowiedzieli kontynuowanie współpracy w przyszłości.

IX otwarte zebranie odbyło się 19 stycznia. Anna Lemańska mgr matematyki i mgr filozofii przyrody wygłosiła referat zatytułowany *Przedmiot matematyki w filozofii marksistowskiej*. W pierwszej części przedstawiła poglądy marksistów w tej kwestii. Są one oparte na

rozwiązaniach klasyków materializmu dialektycznego, zwłaszcza F. Engelsa. Wg niego „przedmiotem czystej matematyki są formy przestrzenne i stosunki ilościowe rzeczywistego świata, a więc materia! bardzo realny”. Teza ta jest rozwijana i ulega jedynie nieznacznym modyfikacjom. Mimo aprobaty dla pewnych metod idealizowania i abstrahowania marksiści występują przeciw aprioryzmowi i pustości twierdzeń matematyki. Uznają przyrodę daną w doświadczeniu jako wspólny obiekt dla matematyki i fizyki. Podkreślają klasowy i historyczny charakter tych nauk. W części drugiej referująca przedstawiła zastrzeżenia dotyczące powyższego rozwiązania oraz własne ujęcie problemu. Mgr Lemańska zarzuciła autorom marksistowskim nieuwzględnianie specyfiki matematyki, która, mimo że zrodziła się z praktycznych potrzeb człowieka, szybko przerodziła się w system aksjomatyczno-dedukcyjny. Nauka ta zatem opisuje nie jedną rzeczywistość fizyczną, lecz ma ona (a dokładnie każda z jej teorii) wiele modeli. Nie są także dostatecznie wyjaśnione takie zagadnienia jak brak weryfikowalności i falsyfikowalności empirycznej, brak odwołania się do empirii przy dowodzie matematycznym czy też powstawanie pewnych teorii wyłącznie na wewnętrzne potrzeby matematyki. Referująca dała wyraz swemu przekonaniu, iż dla matematyki i matematyka pierwszymorzędnym zagadnieniem jest niesprzeczność teorii, a nie jej adekwatność do rzeczywistości. W dyskusji, która następnie wywiązała się doc. Nieznański ustosunkował się do obu części referatu. Poglądom marksistów w poruszanej kwestii przypisał informacyjną jałowość. Uważał, że tradycyjne rozróżnienie na przedmiot materialny i przedmiot formalny znajduje w odniesieniu do poszczególnych teorii matematycznych najpełniejsze zastosowanie. Wg doc. Nieznańskiego tylko w semiotyce nauk formalnych, a zwłaszcza w metamatematyce można ściśle mówić o matematyce i jej przedmiocie.

X posiedzenie, które miało miejsce 1 marca, było zebraniem Katedry Logiki i Katedry Psychologii Społecznej ATK. Zostało poświęcone w całości Władysławowi Witwickiemu i jego wydanej w 1935 r. książce *Wiara oświeconych*. Tomasz Ochowski przedstawił sylwetkę tego wybitnego humanisty i myśliciela polskiego, żyjącego w latach 1878–1949. Referat pt. *Przekonania i supozycje, sprzeczności, wiara* będący prezentacją ogólnometodologicznej i religioznawczej części książki wygłosił mgr Tomasz Kossut. Kierownik Katedry Psychologii Eksperymentalnej doc. dr hab. Krystyna Ostrowska omówiła szczegółowo przeprowadzone i opisane przez Witwickiego badania psychologiczne, a następnie dokonała ich analizy krytycznej. W szerokim zakresie zakwestionowała naukową rzetelność tekstu „opowiadania indyjskiego” będącego podstawą badań, doboru pytań stawianych badanym oraz ogólnej interpretacji uzyskanych wyników. Zdaniem doc. Ostrowskiej Witwicki miał z góry założoną tezę: „Człowiek wierzący i oświecony przeżywa sprzeczności” i dążył do jej potwierdzenia. Rzutowało to na konstrukcję „opowiadania indyjskiego”. Stawiane pytania były przy tym nietrafne (nie badały tego, co miały badać), nie obiektywne (wyraźnie było widoczne zaangażowanie emocjonalne badacza) oraz sugerujące. Przy innym ich doborze można było otrzymać zupełnie odmienne wyniki i inaczej je zinterpretować. W kolejnym punkcie zebrania kierownik Katedry Logiki doc. dr hab. Edward Nieznański przedstawił referat nt. *Logika przekonań a wiara oświeconych*. Przytoczył za W. Marciszewskim zarzut wieloznaczności zarówno samej psychologicznej zasady sprzeczności, jak i kluczowego pojęcia su-

pozycji. Podał dwie możliwe interpretacje pojęcia przekonania i wykazał, że przy każdej z nich postulowana przez Witwickiego sprzeczność nie ma miejsca. Z logicznego punktu widzenia Autor *Wiary oświeconych* postawił pseudoproblem i dokonał pseudorozwiązania. Następnie doc. Nieznański omówił szczegółowo zagadnienie logicznej strony wiary. Posłużył się przy tym koncepcją autorytetu wg ks. Bocheńskiego. Zajął stanowisko, że racjonalna wiara rządzi się prawami logiki przekonań. W dyskusji będącej ostatnią częścią zebrania doc. Ostrowska odpowiadała na pytania dotyczące metod współczesnej psychologii eksperymentalnej. Ks. dr Józef Bazylak podkreślił, że w czasach, gdy Witwicki przeprowadzał i opisywał swoje badania, znane były metody gwarantujące naukową rzetelność wyników. Ks. dr Mieczysław Bombik omówił logiczny status pytań w badaniu psychologicznym.

29 marca odbyło się XI otwarte zebranie Katedry Logiki. Mgr T. Olszewski wygłosił pierwszą część referatu *Z semantyki i ontologii Kazimierza Ajdukiewicza i Leona Chwistka*. L. Chwistek uważał, że intuicyjna wiara w jedną rzeczywistość jest przesądem. Faktycznie mamy do czynienia z wielością rzeczywistości. Punktem wyjścia jego rozważań były teza fenomenalistyczna: „Jeżeli żadnej własności przedmiotu nie poznajemy za pomocą danych zmysłowych, to przedmiot nie istnieje” oraz teza realistyczna będąca jej zaprzeczeniem. L. Chwistek sądził, że oba stanowiska są równouprawnione. Aby je pogodzić, konieczne jest uznanie wielości rzeczywistości. Referujący przytoczył za L. Chwistkiem i dokonał analizy czterech formalnych systemów aksjomatycznych opisujących cztery różne rzeczywistości: rzeczywistość wrażeń, rzeczywistość wyobrażeń, rzeczywistość rzeczy i rzeczywistość fizykalną. Kierownik Katedry wskazał na możliwość badań metalogicznych tych systemów. Badań tych Chwistek nie przeprowadzał. Do zakończenie referatu nastąpi na jednym z kolejnych zebrań.

Niżej dołączamy dwa autoreferaty z posiedzenia z dnia 1 marca poświęconego poglądom W. Witwickiego na zagadnienie wiary religijnej.

TOMASZ KOSSUT

PRZEKONANIA I SUPOZYCJE, SPRZECZNOŚCI, WIARA WG WŁADYSŁAWA WITWICKIEGO

WIARA OŚWIECONYCH

Książkę Władysława Witwickiego *Wiara oświeconych* można umownie podzielić — z uwagi na chronologię oraz zawartość treściową — na dwie części. Pierwsza stanowi próbę całościowego i oryginalnego ujęcia metodologii psychologii religii. W części drugiej Autor w oparciu o przedstawiony szczegółowy materiał empiryczny dokonuje analizy i klasyfikacji psychicznych sylwetek ludzi wierzących. Celem niniejszego opracowania jest zapoznanie czytelnika z pierwszą, metodologiczną warstwą książki *Wiara oświeconych*.

PRZEKONANIA I SUPOZYCJE

Kluczowymi dla rozważań Witwickiego są pojęcie przekonania oraz pojęcie supozycji. Przytoczmy więc za Autorem: „Sądem, przekonaniem, przeświadczeniem czyli wiarą w znaczeniu świeckim nazywamy